

Nikola Visković

Ovdje želim iznijeti i argumentirati tezu: u znanstvenoj spoznaji politike i u znanstvenoj spoznaji prava, u svijetu i u nas, daju se danas identični ili vrlo slični problemi, te ovo nije slučajno, već upućuje na jedinstvenost predmeta obje spoznaje i na neke »greške« u njihovu dosadašnjem izvođenju. U knjizi druga A. Bibića nije zapažena ta važna teorijsko — metodička okolnost, pa stoga nisu u tom pogledu ni postavljena odgovarajuća pitanja i zaključci o predmetu, dilemama i mogućnosti integracije znanstvene spoznaje politike i prava.

Spomenut ću, za početak, samo nekoliko temeljnih i negativnih obilježja koja su zajednička suvremenoj jugoslavenskoj (i ne samo jugoslavenskoj) političkoj i pravnoj spoznaji — ali to vjerojatno vrijedi, mijenjajući što treba da se mijenja u ovim primjedbama, i za druge, diobom rada odviše autonomizirane društvene discipline: za političku ekonomiju, lingvistiku, etiku, itd.

1. Prije svega, radi se o krajnje razvijenoj *predmetnoj i metodičkoj* *pocijepanosti, razdrobljenosti i redukcionističkoj sklonosti* u znanstvenom zahvaćanju političko-pravnog fenomena. Na primjer:

A. I u pravnoj i u političkoj spoznaji vlada *normativistički pristup i redukcionizam*, i to u dva smisla: a) Predmet interesa i pravnika i politologa ostaju i dalje prvenstveno *normativni akti* — pravni normativni akti ili politički programski akti, odnosno *institucionalno-formalni sastav* prava i politike koji je takvim aktima postavljen. To znači da se zanemaruju i ponegdje posve ignoriraju stvarni društveni odnosi i stanja svijesti, koji su u osnovama takvih tvorevina, koji idu za njima, mimo njih ili protiv njih, *praeter ili contra legem*, a u svakom slučaju su mjerila društvene relevantnosti, ispravnosti i uspješnosti pravnih i političkih normativnih akata; težište je, dosljedno tome, na utvrđivanju, komentiranju, opravdavanju ili poricanju te pronalaženju pogodnih tehničkih rješenja za provođenje formalnih ustavnih i drugih pravnih odredaba ili formalnih političkih direktiva, a ne na istraživanju stvarnih ustavnih i drugih pravno-političkih odnosa. To je, na primjer, karikaturalno providno u juridičko-

-političkim raspravama gdje se dokazuje da u našem političko-pravnom poretku nestaju vlasnički odnosi per se u smislu mogućnosti nekih subjekata da isključe ili »priviraju« druge subjekte od uti, frui i abuti određene imovine, argumentirajući to tekstovima pravnih i političkih akata, tj. juridičkim i programskim »trebanjem«, a ignorirajući u takvoj argumentaciji ab auctoritatem da je vlasništvo, barem za nas marksiste, prvenstveno faktički društveni odnos prisvajanja i upravljanja iz kojega su neki subjekti nužno interesno isključeni, te da je ukidanje takvog odnosa nešto složeniji proces od donošenja i najboljeg pravnog ili političkog akta. b) Normativizam se očituje i u čistije metodičkom smislu da je politička i pravna spoznaja još *odviše vođena potrebama ovih ili onih neposrednih, trenutnih zahtjeva politike, odnosno pravne politike*, tj. da je još jednostrano u službi političke i juridičke pragmatike, ili pak onoga što se prevlasti pragmatike isto tako jednostrano suprotstavlja kao otpor: filozofijsko — utopijskih programa i zahtjeva. To znači da se ne samo u pogledu predmeta istraživanja, nego i u motivima istraživanja još pretežno misli u relacijama onoga što »treba«, i to, na žalost, ne u relacijama onoga što »treba« kao metodološke znanstvene problematike, već onoga što »treba« izvanznanstvenih, aktualno — neposrednih političkih potreba i zahtjeva, oficijelnih ili kontestatorskih, javnih ili nejavnih.

B. Za taj dvostruki normativistički redukcionizam vezuje se, nadalje, i *etatistički pristup i redukcionizam* u političkoj i pravnoj znanstvenoj spoznaji. On se pokazuje ili kao (donedavno dominantno) svođenje teorije politike i prava na teoriju države, odnosno svođenje političkih i pravnih procesa na akciju države, ili pak kao (danas dominantno) pre naglašavanje uloge i značenja države u političko — pravnom poretku, tj. postavljanje državne vlasti kao temelja i kriterija politike i prava, uz zaborav istine da su temelj i kriterij političkih i pravnih procesa suprotnosti i sukobi interesa u društvenim odnosima moći i vlasti — pri čemu je država, pogotovo onakva kakva nam je danas poznata, samo jedan od oblika, nesumnjivo posebno značajan i specifičan, a tokom povijesti ponekad i središnji, ali ipak nadgradni oblik vlasti naspram osnovnim oblicima ekonomske, političke i kulturne moći i vlasti u globalnom društvu.

Profesor A. Bibič na više mjesta ukazuje na negativne utjecaje pravne znanosti na modernu političku misao — u smislu prenošenja *normativno — dogmatskih i etatističkih modela* iz prve u drugu.

Premda je nesumnjivo bilo takvih utjecaja, pogrešno je misliti da je pravnoj znanstvenoj spoznaji inherentan normativno — dogmatski i etatistički pristup, pa da stoga pravna znanost (kao navodno starija, ali uistinu ranije sistematsko — školički oblikovana disciplina) može u tom smislu isključivo negativno utjecati na političku znanost. Zabluda je u tome što se ne uvida da je normativno — dogmatski i etatistički redukcionizam samo jedna od teorijsko — metodičkih mogućnosti postavljanja pravne znanstvene spoznaje i da se bitka s takvim redukcionizmom vodi i u samoj pravnoj znanosti već čitavo stoljeće, u stvari istovremeno i na isti način kao što se ta bitka vodi u političkoj znanosti. Normativno — dogmatski i etatistički pristup postaje neprihvatljiv za sve veći broj djelatnika u pravnoj i u političkoj znanosti.

Da je kolega A. Bibič imao to na umu, odnosno da je to dovoljno istakao ukoliko je za to znao, njegove iskaze o odnosima pravne i političke znanosti ne bismo razumjeli onako kako smo ih neizbježno razumjeli: da je pravna znanost, navodno, per se, nužno, inficirala politologiju dogmat-sko — normativističkim i etatističkim redukcionizmom. Točno je, zapravo, samo to da je politička teorija in statu nascendi bila tokom XIX i XX stoljeća sveučilišno — disciplinarno »sluškinja jurisprudencije«, i da se to događalo upravo u doba kad je ta jurisprudencija bila krajnje normativističko — legalističko — etatistički usmjerena — što je odgovaralo potrebama i liberalnog i autoritarnog tipa buržoaskih (ali i prvih socijalističkih!) političko — pravnih poredaka; no takvu jurisprudenciju pobijaju već početkom XX stoljeća i građanski i marksistički autori, naročito oni koji razvijaju pravno — filozofijsku i pravno — sociološku kritiku suvremenog društva. U demontiranju takvog pristupa političko — pravnoj pojavi pravna znanost ide danas pod ruku s kritičkom, antinormativističkom i antietatističkom politologijom. Teorijsko — metodološka nespokojstva, izazovi i zadaci političke i pravne znanosti danas su u svemu ovome identični i usporedni, u nas i drugdje u svijetu. Druga je stvar, na žalost, što mnogi pravници i politolozi još nisu dovoljno svjesni te okolnosti — koja nije naprosto fakt, nego pokazatelj dublje srodnosti, ako ne bitne identičnosti predmeta tih dviju za sada autonomnih znanstvenih disciplina.

Postoje i druga negativna obilježja koja su zajednička našoj pravnoj i političkoj znanosti.

2. U pravnoj znanosti i u politologiji podjednako su zapostavljeni ili potpuno neistraženi neki procesi koji su zapravo bitni, nezaobilazni za potpuniju spoznaju onoga što se naziva »pravom« i »politikom« u bilo kojoj od vladajućih definicija. To je, dakako, samo naličje već spomenutih redukcionizama: neizbježna atrofiranost pojedinih metoda, sfera interesa, pa i institucionalnih obrazovnih i istraživačkih te kadrovskih pretpostavki koje uzrokuju takvi redukcionizmi.

Navodim tek nekoliko oblasti iz prava i politike koje su podjednako zanebarene ili ignorirane u jednoj i drugoj znanstvenoj disciplini:

— konstituiranje, oblici i djelovanje *interesa* u političko — pravnom poretku

— procesi *odlučivanja* u stvaranju političkih i pravnih akata

— konstituiranje, oblici i djelovanje *ideoloških aparata, javnog mnijenja* i političko — pravne svijesti

— sistemi političko — pravnih vrijednosti

— *moralnost* u političko — pravnom poretku

— funkcioniranje *demokratskih institucija* (vidi u pogledu ovoga Bobbijove prigovore marksističkoj političkoj misli)

— *komuniciranje* i jezik u političko — pravnim procesima

— osnove i mehanizmi političko — pravne *odgovornosti*

— *razumijevanje* i tumačenje političko — pravnih poruka

— načini *argumentiranja* i legitimiziranja

i nadalje

— izvori, oblici i funkcije društvenih *sukoba* i društvene moći kao supstrata političko — pravnih procesa.

O svim tim pitanjima ne postoje ni u našoj politologiji ni u našoj »zreljoj« pravnoj znanosti *ni teorijski ni iskustveno — istraživački zaista relevantni radovi*, a na žalost, ni jasno iskazani zahtjevi i projekti da se ta pitanja postave na dnevni red. Prije svega, mi još nemamo, u četvrtom deceniju izgradnje samoupravnih odnosa, ni opis ni objašnjenje osnovnih odnosa moći i socijalnog sastava jugoslavenskog društva — izuzevši nekoliko predmetno i metodski dosta ograničenih istraživanja na razini radnih organizacija. S druge strane, tradicionalna vulgarno — marksistička redukcija društvenih sukoba i odnosa moći na *klasnost* opstoji i danas u politologiji i u pravnoj znanosti, a kao druga i adekvatna krajnost pokušava je potisnuti isto toliko apstruzna i deklarativna teorija o društvenoj stratifikaciji.

Pri svemu tome treba ipak odati priznanje suvremenoj jugoslavenskoj politologiji i pravnoj znanosti što su neka druga područja političko — pravne stvarnosti, naročito ona specifična za naše društvo, u većoj mjeri i uspješnije zahvatile, dajući ponegdje i važne priloge njihovoj znanstvenoj obradi: npr. području upravljanja — samoupravljanja, nacionalno — federativnih odnosa, socijalističke demokracije i ustavnosti, birokratizma, samoupravnih akata, itd.

Ipak, ostaje ozbiljno pitanje: zbog čega su spomenuta bitna pitanja političko — pravne spoznaje u nas do te mjere neprisutna, blokirana? To je jedno od središnjih metodičkih upita znanstvene politike u nas. Odgovore zasigurno treba tražiti i u samoj znanosti i izvan nje; na primjer, evidentno je jedan od uzroka takvog stanja opterećenost znanstvenog aparata tradicionalnim koncepcijama, tehnikama, organizacijama, etikom, itd., ali isto je tako jasno da blokadu svestranih i kritičkih istraživanja političko — pravnog poretka izazivaju neki ekonomsko — politički i kulturni činioci u našem društvu, kojima takva istraživanja ne odgovaraju. No u tu temu ne želim ovdje ulaziti — makar to bila *prava tema* za razgovor o politologiji i pravnoj znanosti, uz pretpostavku, dakako, da se prethodno sporazumimo o nekim stvarima o kojima danas razgovaramo. Prema tome, vratimo se na prethodnu temu.

3. Daljnja zajednička slabost političke i pravne znanosti, ali ipak više ove posljednje, jest *nedovoljno, nesistematsko i zakašnjelo praćenje* političkih i pravnih zbivanja i znanstvenog istraživanja u svijetu, zapadnom i istočnom. To se, prije svega, odnosi na prije spomenute zapuštene sfere ispitivanja političko — pravnog poretka. I ne radi se ovdje samo o prevodilačkoj i prikazivačkoj djelatnosti, koja je još relativno iznad razine stvarne informiranosti i primijenjenog znanja kod većeg broja znanstvenih radnika; radi se, nadalje, o asimiliranom i aktualiziranom razumijevanju raznih političkih i pravnih procesa koji su u svjetskim društvenim znanostima ispitani i publicirani. Nasuprot težnji da se ta dostignuća kontinuirano i kritički prate, u nas prevladava ne samo sektorsko ograđivanje pojedinih znanstvenika na uska područja problematika (najčešće određena njihovim prvim istraživačkim temama vezanim za doktorate), nego i čudno, ponekad mazohističko samozadovoljstvo u bavljenju uvijek istim pitanjima koja su ili navodno ili uistinu »jedinствена« i specifična za jugosla-

venski političko — pravni sistem. Jedan od primjera našeg zaostajanja u prepoznavanju, proučavanju i predstavljanju javnosti stvarnih procesa i pratećih teorijskih radova u svijetu jest potpuna odsutnost interesa naših znanstvenih krugova za vrlo značajnu i jasno uočljivu obnovu političkog, ekonomskog, kulturnog, religioznog i drugih vidova konzervativizma u posljednjim godinama širom svijeta. Gdje su nam radovi o tzv. ekonomskom i političkom »neoliberalizmu«, o novim tendencijama autoritarizma u monopolno — vojnoj državi na Zapadu i Istoku, o uzrocima snaženja konzervativnih političkih stranaka u Evropi i Americi, o tzv. neguvernabilnosti u demokraciji, itd.? I, iznad toga, gdje nam je teorija o društveno — političkim sistemima, sa svim onim procesima koje sam već nabrojio i koje nisam nabrojio, a o čemu se u svijetu mnogo piše? Ista pitanja možemo postaviti i pravnoj znanosti.

4. Najzad, zajedničko je još političkoj i pravnoj znanosti (a obje pripadaju tzv. praktičnoj spoznaji) dosta *slab utjecaj na političku i pravnu svijest i odlučivanje građana, političkih radnika i pravnika*, tj. na politički i pravni život. Pri tome mislim na utjecaj zbiljske znanosti, teorijsko — fundamentalnih i primijenjenih istraživanja, a ne na publicističke, prepisivačke ili verbalističko — političke tvorevine koje se u velikom broju predstavljaju kao znanstveni radovi i bivaju djelomično prihvaćene kao takve. Ista teškoća u prodoru do životne prakse može se, vjerojatno, dijagnosticirati i u ekonomskoj znanstvenoj djelatnosti, u lingvistici, pedagogiji, pa čak i u fundamentalnim istraživanjima prirodnih znanosti. Pri tome su autoritet i djelotvorna primjenjivost »transfer« znanstvenih otkrića nedostatni ne samo u ponašanju subjekata političkih i pravnih procesa, pa i onih najviših i najodgovornijih subjekata (npr. zakonodavaca, vrhovnih sudaca), nego su oni još nedostatni i u cjelokupnom školskom sistemu, uključivši i sveučilišno obrazovanje — što je poznata pojava nedovoljne povezanosti nastave s istraživanjem, nauke kao djelatnosti prenošenja znanja i znanosti kao istraživačke djelatnosti.

Nabijanjem ovih nekoliko zajedničkih teorijskih i metodičkih problema političke i pravne znanosti želim doći do pitanja: *nisu li predmet i postupci tih dviju znanosti najvećim dijelom i bitno podudarni, jedinstveni?* Ne radi li se, zapravo, o jednoj jedinstvenoj društvenoj znanosti, *znanosti politike i prava*, dok se sadašnja tzv. politička znanost i sadašnja tzv. pravna znanost odnose na predmete koji su jednom konvencionalno — pragmatikom podjelom rada samo izdvojeni aspekti jedinstvenog predmeta — *političko — pravnog poretka?* Osobno sam se uvjerio, radeći na integraciji teorijske pravne spoznaje, da nije moguće dokraja spoznati nijednu osnovnu pravnu pojavu ako se ne ispituju meritorno (tj. potpuno, bez »prebacivanja« problema na druge discipline ili na mehanički shvaćen »interdisciplinarni rad«) ne samo državni akti, nego i brojni drugi politički procesi — javno mnijenje, proces odlučivanja, konstituiranje i djelovanje vlasti i grupa moći, djelovanje političkih stranaka, političke vrijednosti, programi, jezik, itd.; osvjedočio sam se, uz to, da takve neposredne prodore u (naše rezervate) političke spoznaje rade već sustavno i samosvjesno pravni znanstvenici širom svijeta, jednako u pravno — sociološkim kao i u pravno — filozofskim pravcima suvremene pravne teorije.

Ako je ta pretpostavka dovoljno osnovana, a u prilog tome za sada govori više znanstvena praksa u njezinim najzrelijim dometima nego teorijsko — metodološke rasprave, onda treba početi preispitivanjem danas među nama vladajućih koncepata i načina izvođenja znanstvene spoznaje politike i prava koji su po samorazumijevanju »marksistički«. Onda postoji *dvojbeno danas prevladavajuće uvjerenje o predmetno — metodskoj autonomiji političke i pravne znanstvene spoznaje*, a dosljedno tome i političkog i pravnog obrazovanja, te se aktualizira još jedanput i na ovom području ideja o upravljenosti marksističke materijalističke, povijesne i kritičke misli na konstituiranje jedinstvene povijesne znanosti o društvu — pri čemu, dakako, mogu i nadalje opstojati konvencionalno — operativna razgraničenja na razne političke i pravne discipline, istraživačke i naučno — obrazovne, kao načina podjele rada i institucionalni okviri te jedinstvene znanstvene djelatnosti.

To, opet, znači da se važna zadaća *integracije znanstvene spoznaje*, o kojoj u pogledu same politike često i opravdano piše A. Bibič, ne može ostvariti u sadašnjim granicama svake od »autonomnih« znanosti politike, prava, političke ekonomije, etike, itd., nego upravo prevladavanjem takvih umjetnih, kabinetski i ideologijski konstruiranih razgraničenja u vidu znanstvenih autonomija. Takva razgraničenja ne trpi društvena znanost, koja ima za jedinstveni predmet totalitet materijalno — idejnih — institucionalnih procesa proizvodnje i kontrole društvenog života; takva su razgraničenja moguća samo u operacionalnoj, istraživačkoj i naučno — obrazovnoj podjeli rada među društvenim znanstvenicima. Na žalost, u teoriji znanstvenog rada nije dovoljno raščišćeno pitanje razlikovanja *znanstvene djelatnosti* kao područja spoznaje, *istraživačkih znanstvenih zadataka* kao specijalističkog rada unutar tog područja, te *naučnih disciplina* kao institucionalno — obrazovnih jedinica u institutskoj i školskoj organizaciji znanstvenog rada i naučnog rada. Štoviše, mi smo počeli konstituirati tobožnje znanstvene discipline polazeći od zatečenih naučnih, tj. institucionalno — obrazovnih jedinica, umjesto da idemo suprotnim postupkom: da okupimo u znanstvene discipline sve predmete i metode koji su zbiljski nerazlučivi, kao što su, npr., predmet i metode političko — pravne spoznaje, te da zatim unutar toga izvršimo podjelu rada na naučne discipline, na jedinice institutske i školske organizacije znanstvenog i naučnog rada. Tako se dogodilo da su potrebe organizacije obrazovanja i razne proizvoljnosti i voluntarizmi vezani za njih odredili konfiguraciju i umjetnu, feudalnu rascjepkanost tzv. autonomnih znanosti prava, politologije, znanosti političke ekonomije, itd. Tako se dogodilo da danas mnogi pogrešno smatraju da postojeću institucionalno — obrazovnu strukturu pravnog fakulteta ili fakulteta političkih znanosti treba braniti argumentacijom o navodnoj autonomiji pravne i političke znanosti, umjesto da se ona brani (ako je bilo tko niječe) potrebama podjele rada u istraživanju i obrazovanju unutar jedinstvene znanosti politike i prava.

Lažno je, stručno — staleški konstruirano i ideološki grubo funkcionalizirano svako razgraničenje na »čiste« političke i »čiste« pravne pojave, pa stoga i na politiku i pravo kao bitno različite procese, te na političku znanost i pravnu znanost kao spoznaje različite vrste koje bi, u najboljem

slučaju, stajale tek u odnosima jednosmjerne ili dvosmjerne uvjetovanosti, komplementarnosti ili instrumentalizacije. Postoje, nesumnjivo, neki politički procesi koji nisu normativnopravno uobličeni, kao što ima i normativnopravnih procesa koji su specifične tehnike u dosta dalekim relacijama s političkim procesima; ipak, pretežniji i bitan dio predmeta koji tradicionalno nazivamo »pravom« (pravni odnosi i akti, pravni principi i norme) uvijek je i istovremeno predmet koji tradicionalno nazivamo »politikom« (formiranje i relacije interesa, sukobi, odnosi moći i vlasti).

Prema tome, integracija znanstvene spoznaje ne može se postići unutar postojećih političkih znanosti i pravnih znanosti, pa čak ni tzv. interdisciplinarnim radom u nama poznatom obliku mehaničkog spajanja studija raznih stručnjaka od kojih nijedan nema uvida u cjelinu jedinstvenoga političko — pravnog predmeta. Teorijsko — metodski redukcionizmi u spoznaji političko — pravnog poretka ne mogu se dokinuti uz daljnje usavršavanje autonomnosti tzv. političke znanosti i tzv. pravne znanosti — jer je svaka od tih autonomija od početka nastala, i sve više se učvršćivala, upravo kao izraz takvih redukcionizama. Integralna spoznaja političko — pravnog poretka može se postići samo sveobuhvatnim i jedinstvenim ispitivanjem svih dimenzija procesa društvene kontrole grupnih i individualnih suprotstavljenih interesa koji su značajni za opstanak i funkcioniranje određenog povijesnog tipa proizvodnje društvenog života.

Redukcionistički konstituirane, i stoga predmetno — metodski razbije-
ne, postojeće političke »znanosti« i pravne »znanosti« ipak se naprežu da unutar vlastitih autonomističkih granica ostvare takvu integraciju političke, odnosno pravne spoznaje koju, zapravo, u tim granicama nije moguće ostvariti. U njima se taj zadatak pokušava izvesti prije svega unutrašnjim razgraničenjem svake od tih »znanosti« u tri grane:

politička filozofija	pravna filozofija
politička sociologija	pravna sociologija
politička formalna znanost	pravna formalna znanost.

Intuicija o potrebi integracije spoznaje zadovoljava se rješenjem da su politička znanost i pravna znanost lato sensu ili ukupnost svih spoznaja iz ove trihotomije, ili pak ove trihotomije s dodatkom jedne integralne općeteorijske discipline. Intuicija je uistinu ispravna, ali rješenja su nemogućna. Ne samo što se svaki član jedne i druge trihotomije uspješno odupire spoju s drugim članovima, ili traži i sam jednu vrstu autonomije, ili pokušava biti hegemon nad drugim članovima, nego je i pretenzija da se postigne cjelovito znanje o »čistim« političkim pojavama i o »čistim« pravnim pojavama već unaprijed redukcionistička i dezintegrativna u smislu znanstvene spoznaje. Niti je moguće razlučiti u biti društvenih pojava političko od pravnog, kako se to redovito u nas radi, niti je moguće spoznaju tih pojava postići diferencirajući filozofijske, formalno — dogmatske i sociologijske pristupe kao više ili manje samostalne prema predmetu ili metodi. Paradigmatičko je u ovome djelo Hansa Kelsena, kao jednako snažan negativan dokaz protiv autonomizma ili »čistoće« navodne pravne ili političke znanosti općenito, odnosno pojedinih njihovih podgrana (filozofije, sociologije, formalne teorije).

Razumije se, ovi moji prigovori autonomije političke »znanosti« i pravne »znanosti« ne pripadaju nijednoj od argumentacija koje je pobijao drug Caratan u svojoj intervenciji. S tim se pobijanjima u većoj mjeri slažem, pogotovo s onim protiv zadiranja svakodnevnih političkih ciljeva i politike uopće u slobodu znanstvenog rada i organizacije znanstvenog i obrazovnog procesa. Moja je argumentacija prije svega methodske naravi i tiče se našeg shvaćanja znanosti. Ona za sada ne dira, mada ne bismo rekli da ne bi mogla imati reperkusija i na to, u konstituiranje zasebnih sveučilišnih studija u vidu pravnih fakulteta i fakulteta političkih znanosti, odnosno u ove ili one načine postavljanja planova i programa nastave. Inače, postojeća institucionalna rješenja u organizaciji znanstvenog istraživanja i obrazovanja u oblasti političko — pravne spoznaje u nas izgledaju mi vrlo nesretno postavljena. Ona su postavljena upravo u skladu s redukcionističko — autonomističkim shvaćanjima tzv. političke i tzv. pravne znanosti. Organizacijsko — kadrovsku potpunu razdvojenost fakulteta političkih i pravnih nauka, kao i fakulteta ekonomskih nauka, ilustriraju odnosi istraživačkih i nastavnih planova i programa; zatim se to odražava i u katedarsko — predmetnoj razdvojenosti i zatvorenosti unutar svake visokoškolske ustanove, što je praćeno visokim stupnjem privatizacije i nekontrolabilnosti znanstvenih i nastavnih procesa.

Jedna je od posljedica takvog stanja da su se spomenute teorijsko — methodske trihotomije u tzv. političkoj znanosti i pravnoj znanosti već čvrsto etablirale u dobro prepoznatljive i, svaki na svoju stranu dezintegrativno djelujuće, jednostrane pristupe političko — pravnim pojavama:

1. u različite pravce filozofirajuće spoznaje politike i prava s porijeklom u prirodnopravno — liberalnim, hegelijanskim ili socijal — utopijskim motivima;
2. u pragmatske i normativno — formalističke egzegeze i tehnike političko — ustavnih i pravnih akata;
3. u sociološko — funkcionalistička ili još tinjajuća dijamatska (naročito u vidu udžbenika i nastave osnove marksizma) objašnjenja političko — pravnih pojava.

Tako usmjerene, te tri grane naše političke i pravne spoznaje imaju za sada pretežno dvije društvene funkcije: *ideologijsku*, u užem smislu toga termina, i *stručno — tehničku* — funkcije koje su, uostalom vrlo srodne. Prva se sastoji od opravdavanja ili legitimiranja raznih grupnih interesa i stečenih ili očekivanih političko — pravnih statusa, vladajućih i nevladajućih, u postojećem društvenom poretku. Druga je funkcija stvaranje političkih i pravnih kadrova i tehnike prema prevladavajućim shemama vrednovanja, znanja i programa. Te su dvije funkcije uistinu nužne crte svakog sistema političko — pravne spoznaje, ali ta je spoznaja izrazito manjkava i nekritička, tj. još nije znanstvena, ako nije integrirana trećom funkcijom. Tu treću funkciju, prema kojoj se političko — pravna spoznaja i konstituirala kao znanstvena, nazvat ćemo *idejno — razvojnom ili kritičkom*, a implicira, između ostalog, stvaranje demokratske kulture i pronalaženje alternativnih mogućnosti za društvenu (socijalističku) emancipaciju. Ta treća funkcija je razmjerno slabo razvijena. Traženje uzroka tome vodilo

bi nas, vjerojatno, već spomenutim teorijsko — metodičkim ograničenostima, redukcionizmima i težnjama za autonomijom političke i pravne spoznaje — ali, naravno, nisu ni to krajnji uzroci, koje treba dalje tražiti u materijalnim, duhovnim i političkim uvjetima zbog kojih se i protiv kojih se razvija znanstvena spoznaja.

Bibič na više mjesta upućuje na to da je unapređenje političke (a i pravne) kulture istodobno i faktor izgradnje, odnosno indikator razvijenosti samoupravne demokracije i rezultanta već dosegnutih mogućnosti samoupravne demokracije. Upravo tim posljednjim, dosegnutim mogućnostima samoupravljanja uopće, i posebno u samoj znanstvenoj djelatnosti, možemo biti u povećoj mjeri nezadovoljni. Nezadovoljni zbog visokog stupnja dezorganiziranosti i nedovoljne strogosti znanstvenog rada, zbog nedovoljne demokratičnosti kadrovske politike, zbog prečesto teške atmosfere za kritičko istraživanje i predstavljanje znanstvenih rezultata unutar i izvan znanstvenih institucija — ovo posljednje zato što u jednom i drugom okviru nisu sasvim povoljni uvjeti za temeljno i javno ispitivanje i izlaganje svih najrelevantnijih pojava u našem političko — pravnom poretku. Kočenje ili razni načini destimuliranja istraživačkog rada, naročito u tom području, imaju dvostruko pogubne posljedice i na samu znanost: idejno-spoznajni oportunistički, odnosno podanički raspoloživost, s jedne strane, te idejno — spoznajni nihilizam i avanturizam, s druge strane. U mjeri u kojoj ta stanja budu pratila znanost politike i prava, ova ne samo što će se teže oslobađati zabluda autonomističkih rascjepa, nego će, uz to, u njoj i dalje prevladavati pragmatičko — funkcionalistička usmjerenost na izgradnju stručno »idiotiziranih« kadrova i filozofirajuća usmjerenost na opravdavanje ili kontestirajući verbalizam naspram vladajućem poretku, a na štetu njezine središnje idejne — razvojne funkcije.

Toliko o »politologiji« kao temi ovoga razgovora. O »samoupravljanju« kao predmetu politologije, što je druga strana zadane teme, želim ovdje još samo naznačiti neke zadatke istraživanja koje smatram najvažnijima i hitnima:

1. Prestati se zanositi holističko — programskim idejama koje u aktualnoj stvarnosti nemaju referencije: za sada i prema bližim perspektivama razvoja socijalizma politika, država i pravo jesu oblici društvene regulacije koji još ne odumiru, za sada, u pravilu, čak i ne slabe, nego prema intencijama i u stvarnosti samo se demokratiziraju u novim klasnim i slojevskim odnosima. Prema tome, *samoupravljanje i samoupravno pravo jesu elementi političko — pravnog poretka novoga povijesnog tipa*, načini demokratskog organiziranja i kontrole društvenih sukoba i raspodjele društvenih dobara i tereta u razvijenijem socijalističkom društvu.

2. Društvene osnove samoupravljanja i samoupravnog prava kao novog, demokratsko — socijalističkog političko — pravnog poretka mogu se teorijski izraziti u izmijenjenim odnosima »građanskog društva« i »političke strukture«, kao što se radi u jednoj hegelijanskoj tradiciji kojoj je blizak i A. Bibič, ali one se mogu teorijski izraziti još i u promijenjenim odnosima ekonomske, političke i kulturne hegemonije. Svaka klasna hegemonija u povijesti očituje se na dva osnovna načina: ako je ona snažna,

izražava se kao *neposredna vladavina* interesa i ideja dominantnih društvenih klasa; ako je ona slabija, izražava se kao *državno posredovana vladavina* interesa i ideja dominantnih društvenih klasa. U dosadašnjim socijalističkim revolucijama i društvima radnička klasa je u vrlo maloj mjeri ekonomski, politički i, nadalje, kulturno hegemon, stoga se njezina dominacija ostvarivala prije svega ili isključivo posredstvom partije komunista i države, kao partijsko — državna vladavina »u ime radničke klase«; u razvijenijim socijalističkim društvima viši stupanj klasne hegemonije očitovat će se, naspram drugim dijelovima klasno — slojevski diferenciranog društva, kao neposredna vladavina radničke klase posredstvom *autonomnih i neposrednih načina organiziranja i kontrole društvenih sukoba te raspodjele dobara i tereta*. Samoupravljanje i samoupravno pravo jesu takvi načini autonomne regulacije; oni pak, koegzistiraju s partijsko — državnim regulacijom u onoj mjeri u kojoj postoje društveni sukobi koje nije moguće razriješiti autonomnom regulacijom na danom stupnju klasne hegemonije.

3. U sadašnjoj fazi socijalističke izgradnje (u nas) čini se da samoupravljanje i samoupravno pravo djeluju kao načini regulacije nekih vrsta *sukoba interesa samo unutar radničke klase*, dok su međuklasni sukobi interesa i teži oblici sukoba interesa unutar radničke klase još disciplinirani isključivo partijsko — državnim aparatom; ove druge vrste sukoba mogu postati predmet autonomne samoupravne regulacije tek u uvjetima potpunije ekonomske, političke i kulturne hegemonije radništva.

4. Nakon tridesetak godina samoupravne prakse sazreli su svi uvjeti, štoviše, nameće se kao hitan politički i znanstveni zadatak, da se utvrdi: *koje se društvene snage, ideologije i ponašanje pozivaju i predstavljaju u nas kao nosioci »samoupravne« prakse*. Evidentno je, naime, da je samoupravljanje toliko moćan i vrijednosno privlačan program da se vrlo različiti grupni interesi, a ne samo onaj inicijalno pretpostavljeni interes globalne radničke klase, pokušavaju legitimizirati i koristiti njime — među kojim interesima ima zacijelo i takvih koji su međusobno nepomirljivi i s kojima se ne može ostvariti samoupravna socijalistička demokracija. To pitanje o »modelima« i realnim sadržajima odnosa koji se zovu samoupravni odnosi nije u našoj političkoj — pravnoj znanosti još ni jasno formulirano. Ne slučajno — to je pitanje politički »vruće« i znanstveno rizično. Ono, sigurno, nadilazi i predmetno, i metodički, i idejno sadašnje rasprave o »pluralizmu samoupravnih interesa«, jer tu se radi o pluralizmu u kojemu ima uistinu toliko različitih i antagonističkih interesa da se svi ne bi mogli, nakon kritičke analize za koju se zalažemo, smatrati socijalistički legitimnima odnosno »samoupravnima«.